

Poznavateljica ideala i temelja kulture i umjetnosti u 19. stoljeću

Neprekidno se zalagala za prepoznavanje vrijednosti historicizma i „utemeljiteljskog doba“ koje je velikim dijelom formiralo identitet baštinjenog nam grada

Napisala: **dr. sc. Irena Kraševac**

Foto: **obiteljski album Maruševski-Pinhak**

Olga Tanhofer, 1944.

Poznavanje zagrebačke kulturne baštine nezamislivo je bez poznavanja djela Olge Maruševski. Među prvima je sedamdesetih godina prošloga stoljeća kročila dotad u potpunosti zanezarenim i nepoznatim stazama istraživanja zagrebačke urbanističke i arhitektonske baštine iz 19. i prve polovine 20. stoljeća i postavila temelje svim sljedećim tumačenjima toga ključnog razdoblja u razvoju grada. Neprekidno se zalagala za prepoznavanje vrijednosti historicizma i „utemeljiteljskog doba“ koje je velikim dijelom formiralo identitet baštinjenog nam grada, valorizirajući njegovo graditeljstvo i umjetnost u širem srednjoeuropskom kontekstu. A taj joj je kontekst bio itekako poznat kao prirodno okružje njezina rođenja i odrastanja na relaciji Budimpešta – Zagreb, u obitelji u kojoj su se izmiješale furlanska, mađarska i njemačka nacionalnost s majčine strane i češko-moravska i slovačka s očeve strane. U tom tipičnom *K.u.K.* „mišungu“ multikulturalnih i multikonfesionalnih obiteljskih korijena

U tipičnom *K.u.K.* „mišungu“ multikulturalnih i multikonfesionalnih obiteljskih korijena pronalazila je bogatstvo obiteljskih anegdota

pronalazila je bogatstvo obiteljskih anegdota i upijala širinu *mitteleuropske* kulture doslovce na rodnom pragu.

Olga Maruševski rođena je 17. rujna 1922. u Popovači, u obitelji Tanhofer (Thanhoffer von Tharnau) koja je plemićku titulu dobila 1727. od kralja Karla III. Uspomene na bezbrižno djetinjstvo koje provodi kod bake i djeda na moslavačkom ladanju u Popovači te u Lipiku i Pakracu u kojem je živjela obitelj Pinhak (Pinhack) s majčine strane, podijelila je u članku „Popovača – iz arhiva sjećanja“ (Kaj, 2008.). Maturirala je 1941. u zagrebačkoj gornjogradskoj realnoj gimnaziji (liceju) i upisala se na Pravni fakultet koji će nakon rata zamijeniti Filozofskim fakultetom na kojem je diplomirala Povijest umjetnosti i kulture, kako se tada službeno zvao studij. Zahvaljujući kreativnoj nadarenosti za likovne umjetnosti, 1950-ih godina izrađuje crteže kostimografije za prve filmove svojeg brata, redatelja Nikolu Tanhofera, pa tako i za njegov kulturni film H-8. Udaje se za pisca Mihajla – Miška Maruševskog (Michel Marouchevsky) poljsko-ruskog podrijetla, koji s roditeljima koji su izbjegli nakon Oktobarske revolucije iz Sankt Peterburga preko Budimpešte u kojoj je rođen, Pariza i Beograda, dolaze u Zagreb. Zaposlenje u struci nalazi u Gipsoteci JAZU-a na izradi bibliografije domaće likovne umjetnosti, koju je pokrenuo Antun Bauer i iz čije će dokumentacije nastati Arhiv za likovne umjetnosti HAZU-a. Svoj radni vijek provela je u Leksikografskom zavodu, unutar kojeg surađuje brojnim priložima na edicijama *Likovne enciklopedije Jugoslavije* (1959.–1966.) i *Enciklopedije hrvatske umjetnosti* (1995.). U *Hrvatskom biografskom leksikonu* (1983.–1998.) urednica je struke i pokriva tematsko područje tiskarstva i obrta.

Zakupljenost osobom i djelom Ise Kršnjavija

Rad Olge Maruševski odredio je precizan i strpljiv istraživački rad primjeren leksikografskoj struci. Pritom je iščitavanje periodike iz 19. stoljeća potaknulo njezine interese prema razumijevanju i tumačenju toga doba i njegovih protagonista. Na poticaj profesora Milana Preloga, započinje svoj znanstveni rad kao vanjska suradnica Instituta za povijest umjetnosti. Magistrirala

Knjiga „Iso Kršnjavi kao graditelj“ postala je ključna i nezaobilazna publikacija za razumijevanje i interpretaciju razdoblja historizma

je s temom o Društvu hrvatskih umjetnika, 1966. godine. Magistarski rad poslužio je kao temelj za nastavak istraživanja institucionalnog razvoja ključnog umjetničkog udruženja u Hrvatskoj, Društva umjetnosti, koje pokreće Iso Kršnjavi 1868. u Zagrebu, o čemu je 2004. objavila knjigu „Društvo umjetnosti 1868.-1879.-1941.“ u izdanju Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske.

Zakupljenost Kršnjavijevom osobom i djelom pratila ju je cijeloga života, a posvetila mu je prvo znanstveno istraživanje, okruženo doktoratom „Iso Kršnjavi i izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata“, 1985. godine. Knjiga „Iso Kršnjavi kao graditelj“, objavljena 1986. (drugo izdanje 2009.), postala je ključna i nezaobilazna publikacija za razumijevanje i interpretaciju razdoblja historizma (za razliku od historicizma kao stila, kako je naglašavala). Slijedili su brojni članci koji su tematizirali Kršnjavijeve zasluge za hrvatsku kulturu, a sastavljala ih je zahvaljujući temeljitom radu na arhivskom gradivu u Arhivu za likovne umjetnosti HA-

Olga Tanhofer, 1935.

ZU-a i Hrvatskom državnom arhivu. Pronicala je u sve segmente Kršnjavijeva lika i djela, pa je s tim povezana i anegdota kojoj sam osobno svjedočila kad sam je posjetila zajedno s njegovim praunukom, kiparom Tomislavom Kršnjavijem kojem se radi izrazite sličnosti iz šale naklonila i oslovila ga: „Presvetli!“.

Poznavanju početaka povijesno-umjetničkog i umjetničkog školstva u Zagrebu i Hrvatskoj posvetila je pionirske radove, zahvaljujući kojima je ispitala povijest utemeljenja Odsjeka za povijest umjetnosti („Izidor Kršnjavi i „dnevnik“ njegove borbe za profesuru“, 1981.) i Akademije likovnih umjetnosti („Viša

Olga i Michel Marouchevsky, 1946.

U Budimpešti, 1966.

Olga Maruševski u Ateni

škola za umjetnost i umjetni obrt – medij vremena”, 2000.). Među prvima je skrenula pozornost na vrijednosti i značenje umjetničkog obrta u razdoblju 19. stoljeća, kao i na vrednovanje i čuvanje neostilskog sakralnog slikarstva i kiparstva. Iz anonimnosti je izvukla brojna zanemarena i zaboravljena imena majstora umjetničkog obrta koji su, zahvaljujući njezinu maru i valorizaciji, dobili svoje bio-bibliografske jedinice u Hrvatskom biografskom leksikonu.

Složen program obnove palače Odjela za bogoštovlje i nastavu, koji je zamislio i spro-

veo Iso Kršnjavi kao *Gesamtkunstwerk* na kojem su radili onodobni najznačajniji hrvatski umjetnici i obrtnici okupljeni oko Hermana Bolléa i Obrtne škole, obradila je u knjizi „Kultura i politika na zidovima palače u Opatičkoj 10”, 2002. Kršnjavijeve su zasluge upisane i u urbanističko planiranje i izgradnju velikih školskih zgrada u Zagrebu, koje su ostale tek fragmentarno izgrađen dio monumentalno zamišljenog kompleksa kulturnog i prosvjetnog sadržaja na tada neurbaniziranom terenu zapadno od Zelene potkove („Školski forum Ise Kršnjavija”, 1992.). Dugujemo joj i

temeljito poznavanje izgradnje Umjetničkog paviljona, planiranje Maksimira i restauracije katedrale, zahvaljujući čemu je približila ideale i temelje kulture i prosvjete u 19. stoljeću kao odraz pozitivnog duha vremena koji je oblikovao današnji Zagreb.

Vrijednosti urbanizma i građanske kulture

Olga Maruševski među prvima je prepoznala vrijednosti urbanističkog razvoja Zagreba u 19. stoljeću i o tome objavila više članaka, utvrši put kasnijim istraživačima te zahvalne teme. Brojnim "malim" zagrebačkim temama bavila se kontinuirano i pridonijela poznavanju kulturnog ozračja starog Zagreba i njegovih navada. Prva se posvetila istraživanju povijesti zagrebačkih kavana.

Kao dugogodišnja vanjska suradnica Instituta za povijest umjetnosti, za života je sprovedla osobnu nakanu da svoju bogatu knjižnicu, ponajviše s naslovima o arhitekturi i umjetnosti u 19. i s početka 20. stoljeća, i dokumentaciju prikupljenu tijekom znanstvenog istraživanja donira Institutu na kojem su primjerno obrađene i dostupne za daljnje istraživanje. Naslijeđeni arhiv obitelji Marouchevsky predala je Hrvatskom državnom arhivu, a zbirku knjiga i časopisa obitelji Tanhofer, među kojima su uglavnom djela njemačkih pisaca i izdavača do 1930-ih, darovala je Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Časopise *Die Fackel* i *Die neue Rundschau* preslitavala je kao dijete u bakinoj kući u Popovači.

Matica hrvatska objavila je 2006. knjigu „Iz zagrebačke umjetničke baštine” u kojoj su prikupljeni neki od ključnih članaka o urbanističkom planiranju i oblikovanju Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća te glavni arhitektonski projekti koji su danas neprijeporni simboli grada, primjerice, katedrale, Umjetnički paviljon, Školski forum i maksimirski perivoj. Godine 1998. dobila je Nagradu grada Za-

Svoju bogatu knjižnicu i dokumentaciju donirala je Institutu za povijest umjetnosti, a arhiv obitelji Marouchevsky Hrvatskom državnom arhivu

greba za rad na izložbi „Hrvatski salon 1898.-1998.“ i iste godine odlikovana je Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića.

Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske dodijelilo joj je 2006. Nagradu „Radovan Ivančević“ za životno djelo. DPUH je u povodu desete godišnjice smrti Olge Maruševski 2018. organizirao znanstveni simpozij u sklopu serijala *Hrvatski povjesničari umjetnosti*, čiji zbornik očekujemo.

Olga Maruševski je kao osoba i povjesničarka umjetnosti bila pravi primjer intelektualne širine i manira formiranih u duhu građanskog odgoja i kulture. Fascinirali su je gradovi Venecija i Istanbul u koje je nekoliko puta putovala i u kojima ju je zanimalo odnos vode i grada, njihova bogata povijest i arhitektura. Voljela je literaturu koja se bavila kulturnim ozračjem i životom Srednje Europe, pa je kao važna isticala djela Eliasa Canettija i Claudia Magrisa. Uvijek se iznova vraćala Bulgakovu, Musilu, Schnitzleru i Josephu Rothu.

Bila je aktivan član Kajkavskog spravišća koje je organiziralo izlete u zagrebačku okolicu i brinulo o starim navadama. Družila se s povjesničarkama umjetnosti Anđelom Horvat, Leljom Dobronić, Doris Baričević, Đurđicom Cvitanović, Marijanom Schneider i Boženom Šurina. U stanu Anđele Horvat u Dalmatinskoj ulici sastajale su se ponedjeljkom navečer i pretresale svakodnevicu u njezinom „domaćem, gornjohrvatskom, starinskom“ okružju, kako je zapisala *Đeli u spomen* (Kaj, 1995.) Naglašavala je da je Zagreb formirao duh prijeloma 19. u 20. stoljeće, njegova građanska kultura s ambicijama da stvori jak prosvjetni i umjetnički centar, zahvaljujući čemu Zagreb doista postaje najsnažnije duhovno i kulturno središte Hrvatske. Spajala je povijest umjetnosti i povijest kulture kao logičnu i uzajamnu poveznicu, a svojim je vrsnim interpretacijama i brojnim spoznajama pridonijela hrvatskoj

Olga Maruševski, 2007.

kulturi i humanističkim znanostima. Zajedno s povjesničarkama umjetnosti svoje generacije zavrjedila je da im se Grad Zagreb oduži imenovanjem ulica, kako bi se sačuvala uspomena na cijenjene zagrebačke intelektualke koje su u Zagrebu ne samo živjele, nego su se njime na ponajbolji način i bavile.